MACHSHEVES YECHEZKEL

מחשבה קצרה
על הדף
הרב יחזקאל הרטמן

נאמנות הרופאים

"מעשה בפרה שניטלה האם שלה והאכילה רבי טרפון לכלבים, ובא מעשה לפני חכמים ביבנה והתירוה, שאמר תודוס הרופא אין פרה וחזירה יוצאה מאלכסנדריא של מצרים שאין חותכין האם שלה בשביל שלא תלד".

בספר כפתור ופרח (לרבי אשתורי הפרחי) כתב שאין מכנים בשם 'רב' אלא מי שגדול בחכמת התורה, ולא מי שהוא חכם בשאר חכמות, וכגון תודוס הרופא. רק התורה היא החכמה העיקרית, וכל שאר החכמות כלולים בה. יש תנאים ואמוראים שהיו גדולים גם בשאר החכמות, כר"ג שידע בחכמת התכונה, ואחרים בחכמת הרפואה, אך אין הם קרויים רב אלא ע"ש גדלותם בתורה, ולא ע"ש גדלותם בשאר חכמות.

נמצא שתודוס היה רופא ולא חכם.

והנה הפוסקים דנו בשאלה אם דיני התורה הנוגעים לעניני רפואה, נקבעים ע"פ דברי הרופאים. בשו"ת שב יעקב (ח"א סי' מא) כתב שאין אנו סומכין על הרופאים לענין הלכה, שכן הם מדברים **באומדנא ולא בתורת ודאי**, תדע, שהרי מצוי שעל מקרה אחד יש דעות שונות בין הרופאים. וכן מצינו בחת"ס (שו"ת יו"ד סי' קעה): "כבר בארתי בתשובה אחרת דהיות כל דברי הרופאים אינו אלא אומד הדעת וכמ"ש מעיל צדקה שם שהם עצמם אומרים כי חכמתם הוא רק עיונית, ע"כ המה נאמנים על הכלל ולא על הפרט, רצוני שהם נאמנים לומר יש בטבע הכליות להוליד חצץ אדום, אבל אינם נאמנים על הפרט על גוף זה שיש בכליותיו חצץ, כי אולי מחשבותם הטעם לשפוט על גוף זה משפט שקר".

ובשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' יב) מבאר שאין סומכים על רופאים לענין הלכה, אלא רק במקום ספק פיקוח נפש, כאכילה לחולה ביוה"כ. ומביא על כך ראיות.

אלא דצריך ביאור מה יעשו חבל הפוסקים הנ"ל עם משנתינו שמבואר שסמכו על תודוס שהיה רופא? מיישב הפנים מאירות ששמה שבמשנתנו סמכו על תודוס הרופא, לא היה זה מצד חכמת הרפואה שלו, אלא זו עדות גמורה, שראה בעצמו בהמות שחיו שנים רבות לאחר שנטלו את האם שלהם. וכן כתב בשו"ת חבלים בנעימים (ח"א סוגיא מו).

נטילת שכר לליפוד תורה

למדנו בסוגייתנו שאסור ליטול שכר על ת"ת, שנא' "ראה למדתי אתכם" - מה אני בחינם אף אתם בחינם.

ונבוא לפתוח פתח לסוגיא הגדולה האם מותר לאדם לקבל תמיכה עבור לימוד תורה.

הרמב"ם בהל' ת"ת (ג, י) כתב דברים נחרצים: "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, ה"ז חילל את השם וביזה את התורה וכיבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העוה"ב. אמרו חכמים כל הנהנה מד"ת נטל חייו מן העולם. וכו'. מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו, ומידת חסידים הראשונים היא, ובזה זוכה לכל כבוד וטובה שבעוה"ז ולעוה"ב שנא' יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב שכולו טוב".

וכן מביא המהר"ל בדרך חיים בכמה מקומות במס' אבות, שהצורה האמתית והראויה היא שלצד עסק התורה, יפרנס אדם את עצמו, וזהו "טוב תורה עם דרך ארץ".

הבית יוסף (יו"ד סי' רמו, כא) מביא מהתשב"ץ בתשובותיו (ח"א סי' קמב-קמח) "לחלוק על הרמב"ם ולסתור כל דבריו ולהחזיק ביד החכמים והתלמידים הנוטלים פרס מהציבור, והביא כמה ראיות מהתלמוד והמדרשות. ומ"מ מי שאפשר לו להתפרנס ממעשה ידיו ולעסוק בתורה, ודאי מידת חסידות היא ומתת אלקים היא, אבל אין זו מדת כל אדם, שא"א לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס ממעשה ידיו".

והרמ"א (יו"ד רמו, כא) מביא את לשון הרמב"ם אך הוסיף: "וכל זה בבריא ויכול לעסוק במלאכתו או בדרך ארץ קצת ולהחיות עצמו, אבל זקן או חולה מותר ליהנות מתורתו ושיספיקו לו. וי"א דאפילו בבריא מותר, ולכן נהגו בכל מקומות ישראל שהרב של העיר יש לו הכנסה וסיפוק מאנשי העיר, כדי שלא יצטרך לעסוק במלאכה בפני הבריות ויתבזה התורה בפני ההמון. ודוקא חכם הצריך לזה אבל עשיר אסור. ויש מקילין עוד לומר דמותר לחכם ולתלמידיו לקבל הספקות מן הנותנים כדי להחזיק ידי לומדי תורה, שעי"ז יכולין לעסוק בתורה בריוח. ומ"מ מי שאפשר לו להתפרנס היטב ממעשה ידיו ולעסוק בתורה, מדת חסידות הוא ומתת אלקים היא, אך אין זה מדת כל אדם, שא"א לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס בעצמו".

וכך הביאו החת"ס ועוד פוסקים, שנהגו העם כהתשב"ץ, שכך נקטינן להלכה.

הביאור הלכה (סי' רלא) מביא משו"ת דבר שמואל (סי' קלח), שכהיום גם הרמב"ם יודה, דאין דנין אפשר משאי אפשר, וכיון שכפי צורך השעה והמקום א"א לזה האיש החפץ בחיים להתקיים תלמודו בידו לזכות בו את הרבים, כי אם בסיפוק צרכיו ע"י אחרים, הרי הוא ככל המון הדיינים והחכמים שהיו מקבלים שכ רמתרומת הלשכה. **ואיך יעלה על הדעת שיורה הרמב"ם לאדם שעדיף לו להיות עם הארץ כל ימיו**, שזה דבר שמביא את האדם לכמה מכשולות, רק כדי שלא לקבל תמיכה על לימוד תורה.

ובאגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קטז) השיב לאדם שסבר לעזוב את ה'כולל' כדי להתפרנס ממעשה ידיו, וכתב לו הגר"מ: "ואני אומר כי אלו המתחסדים מצד שיטת הרמב"ם, הוא בעצת היצה"ר כדי שיפסיק מללמוד ויעסוק במלאכה ובמסחר וכדו', עד שלבסוף הם שוכחים אף המקצת שכבר למדו, ואינו מניחם אף לקבוע זמן קצר לת"ת. כי אם הראשונים כמלאכים אמרו שא"א לעסוק בתורה ולהחכים בה כשיעשה מלאכה להתפרנס ממעשה ידיו, כ"ש בדורנו דור יתמא דיתמי, וגם אין לנו הנשים צדקניות שירצו לסבול עוני ודחקות כבדורותם, שודאי **א"א לשום אדם להתגאות ולומר שהוא יכול לעשות מלאכה ולהחכים בתורה**".

ונגענו רק בקצה סוגיא גדולה זו.

דף ל

נשים דעתן קלות

"ר"ש בן אלעזר אומר משום ר"מ, מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה קומעת לו תפילין על ידו, נשאת לעם הארץ והיתה קושרת לו קשרי מוכס על ידו". כלומר האשה הלכה בעקבות בעלה, ועל כן אשה שהיתה אשת חבר, אין הכרח שתמשיך כך לאחר שמת ונישאת לעם הארץ.

שמעתי ממו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל, שגמרא זו היא אחד המקורות להבין מהו האופי של שכל האשה.

דהנה מחד גיסא אמרינן דלאשה יש בינה יתירה, ומאידך גיסא אמרינן דנשים דעתן קלה, ומה פשר הדבר?

אלא שיש כמה שכלים: "חכמה, בינה ודעת".

חכמה היא מה שאדם מקבל מרבו כמו שכתוב ברש"י, ובמקום אחר מפרש רש"י דהיינו רוה"ק, והיינו הך, דחכמה היינו מה שאדם מקבל ממקום אחר.

בינה היא לקחת את החכמה ולנתח אותה, להבין דבר מתוך דבר.

דעת פירושה חיבור, כענין "והאדם ידע את חוה", דהיינו שהידע הופך למהותו של האדם. "אם אין דעה הבדלה מנין", כלומר דעת היא לדעת מה קשור אלי ומה לא.

מה שנאמר "בינה יתירה ניתנה לנשים", היינו שבכוח הבינה אשה יותר מפותחת, שהיא תופסת את החכמה בצורה יותר מפורטת עם ההקשרים שלה. לעומת זאת, בחינת הדעת חסרה אצל האישה. וטעם הדבר, שהאשה היא כנגד החומר והאיש כנגד הצורה. האשה הולכת אחרי האיש, כענין החומר שהולך אחרי הצורה. היא תבנה את הבית באופן מפורט, אך עדיין אין לה את החיבור הגמור.

וזהו שהאשה שבסוגיין היתה עושה מה שבעלה עושה. כי החיבור והשייכות שלה עוברים דרך הבעל, ודעתן קלה לעבור מרעיון אחד להפכו. והדבר קשור גם למה שאמרו "טלטולא דגברא קשה מדאתתא", שהאיש חיבורו יותר איתן, ואילו אשה דעתה קלה ואינה מחוברת היטב. האיש מביא אתו את החיבור אל הדבר להיות בבחינת "עצם מעצמי".

ועל כן בסוגיתינו האשה שינתה את דרכה מדרכי החבר לדרכי העם הארץ משום שהלכה אחר בעלה.

דף לא

שפתותיו דובבות בקבר

"דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי, כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר".

המהרש"א (יבמות צו, ב) מבאר: "ואני אומר כי אין רחוק מן השכל, כי הענין מבואר **כי הדיבור הוא כח הנשמה ע"י כלי הגוף**, וכל דיבור משובח מוליד כח רוחני בדומה משובח, ובאמרו בשם אומרו, אותו כח רוחני שנולד כבר הוא מעורר מולידיו בב' עולמות שהם הנשמה בעה"ב וכלי הדיבור שהם השפתים בעוה"ז, גם כי הם בקבר כבר". כלומר דכח הדיבור הוא חיבור נשמה לגוף, וזה יש כאן כשאומרים דברי תורה בשמו.

ובמהר"ל בחי' אגדות שם, מבאר: "ולכך מביא לו החיים עד ששפתיו דובבות בקבר, שהרי יש לו חיבור אל החיים בדבר שאין שייך בו מיתה", ומוסיף שאין הכוונה לשפתיים הגשמיים אלא כוח הדיבור. והדברים דומים למה שהבאנו מהמהרש"א שכוח הדיבור הוא חיבור הנשמה בכלי הגוף.

ובחיבור אור תורה להגרי"א חבר (אות סח) כותב: "וכתבתי בזה עומק כוונתם בזה, שהוא כפשוטו ומשמעו, כי באמת כל קיום הבריאה הוא ע"י התורה, וכל קיום של ישראל תלוי בו, וכל אחד מישראל יש לו חלק בתורה, מה שקיבל בהר סיני, והוא לפי חלקי הרכבת נפשו... וענין המיתה באדם הוא פירוד היסודות זה מזה. וכשאחד אומר דבר שמועה שחידש אותו ת"ח בחייו, אז כביכול הוא ית' אומרו ג"כ בשמו במתיבתא דרקיע, ואז אותו הדיבור הוא עצם שפע הרכבת אורות שנצטרפו יחד לחלק נשמת אותו הת"ח, ועי"ז יורד אור הנשמה למטה, ומתחבר חלקי יסודות הארבעה של גופו ע"י שנפשו מתפשט להאיר בו, **וזה עצם תחיית המתים**... ולכן אז שפתותיו דובבות בקבר ממש". כלומר אותו ת"ח שאומרים ד"ת בשמו, זוכה לתחיית המתים פרטית, והוא מעין תחיית המתים הכללית שגם היא בגדר צירוף היסודות ע"י כוח התורה.

ובשיעורי יבמות הזכרנו שבספרו אפיקי ים (כתובות ק"א) מביא הגרי"א חבר שכל סוד חידוש העולם בעולם של תחיית המתים - "השמים החדשים והארץ החדשה" - יהיה זה ע"י חידושי תורה. כשהחיים מגיעים ע"י מהלך גשמי כמו אב ואם, יש לחיים אלה כליון, אך קיום וחיות המגיעים ע"י תורה, יש לכך קיום נצחי.

ובבני יששכר (חנוכה מאמר ג, יג) מוסיף על כך, דבשבת אמרינן דכל שבר

כלי שעדיין עושה מעין מלאכתו הראשונה, יש לו עדיין שם כלי. וכן הוא בתלמיד חכם, כאשר הוא חי בעוה"ז, עיקר מטרת ה'כלי' שבו, הוא לימוד תורה וקיום מצוות. אך כשעולה לרקיע, אין אפשרות לקיים תורה ומצוות, והרי הוא כ'שברי כלים' אבל כאשר אומרים ד"ת בשמו, שפתותיו דובבות בקבר, כי אע"פ שנשמתו ברקיע, יש בעוה"ז 'מעין מלאכתו הראשונה', שממשיך לממש את תפקידו. וזהו "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה".

וזה הרמז "כבתה אין זקוק לה", אע"פ שהנר כבר כבה, והרמז הוא ש"נר ה' נשמת אדם", ואף אם הנשמה כבתה, עדיין "אין זקוק לה", כי אורו ממשיך להתקיים ע"י שהתלמידים לומדים שמועותיו, ושפתותיו דובבות כאילו הוא בחיים, וכאילו לא כבה נרו.

דף לב

גזרה שוה דלחופרא פקשינן

הפמ"ג (פתיחה כוללת ח"א אות י) כתב שכאשר אנו לומדים גז"ש או היקש, הרי זה כאילו נכתב בתורה להדיא אותו דין, שהרי עונשים על פי גז"ש והיקש. אולם לענין מה דאמרינן "לקולא ולחומרא, לחומרא מקשינן", אין זה אלא מתורת ספק, ועל כן א"א להעניש.

אולם באתוון דאורייתא (סי' יח) מביא שכבר תמהו על הפמ"ג באחרונים, מכמה מקומות, כגון התוס' (ב"ק ג, א ד"ה דומיא) "ואומר ר"ת דמידה היא בתורה, לא שנא באיסורא ולא שנא בממונא", אלמא דמידה היא ולא מטעם ספק.

וממשיך האתו"ד ומביא ט' ראיות שהוא מדין ודאי.

אחת הראיות היא מסוגיין, דקאמר ד"לא יגאל" דכתיב בחרמים הוא מופנה, דלא יאמר "לא יגאל" בחרמים ולילף ממעשר, מה מעשר קדוש ואינו נגאל, אף חרמים קדושים ואינם נגאלים. ובתוס' (ד"ה דלא) הקשו "וא"ת דילמא הוי ילפינן מהקדש דתפדה. וי"ל דלחומרא ילפינן", והנה בזבחים (ט, א) אמרינן ד"לא יגאל" הוא במלקות, א"כ אכתי הרי יש נפקותא לענין מלקות, דמכח הא דלחומרא דרשינן הרי אין מלקות, דהוא רק מטעם ספק. ועל כרחך דגם הא דלחומרא מקשינן הוא מטעם ודאי, ומועיל אפילו למלקות.

ונפק"מ נוספת יש בזה, באופן שעבר ופדה, האם מעות הפדיון קדושים מספק, דאם רק מחמת ספק מקשינן לחומרא, הרי יש למעות קדושה מספק, אך השתא דכתיב "לא יגאל" המעות הן חולין ודאי. אלא מוכח דגם אם באנו מצד "לחומרא מקשינן" הוא בתורת ודאי. אולם את ראיה זו דוחה האתו"ד, דגם מכח הא דלחומרא מקשינן היה נשאר החרם בקדושתו והמעות היו חולין - מטעם חזקה קמייתא. ויש לפלפל בזה.

ונוסיף סברא בדברים ע"פ מחשבה, שלא מסתבר שהתורה נתנה דרשה שכל כולה היא ספק, שבשלמא אי לא ידעינן דבר ומחמירנן מספק ניחא, אבל דרשה שכל עניינה הוא בגדר ספק, יותר מסתבר שכללי הילפותות הם בגדר ודאי.

דף לג

אכילה אקרי עבודה

לבית הלל דבכור בעל מום יכול ישראל לאכלו, ילפינן זאת ממה שטמא יכול לאכלו, וכ"ש זר, שהרי בקק"ל טמא אינו אוכל וזר אוכל. וב"ש סוברים שאין ישראל יכול לאכול בכור בע"מ, שאין ללמוד מטמא, דמצינו טמא שהותרה עבודתו בציבור. וב"ה משיבים על כך, דאמנם מצינו שטמא קל לענין עבודה, אך לא לענין אכילת קדשים.

ויש להבין מהו שורש המחלוקת בין ב"ש לב"ה.

בבית האוצר (מערכת א - כ כלל קסג) מביא מהגמ' פסחים (עב,ב) "מעשה בר' טרפון שלא בא אמש לביהמ"ד, לשחרית מצאו רבן גמליאל, אמר לו מפני מה לא באת אמש לבית המדרש, אמר לו עבודה עבדתי, אמר לו כל דבריך אינן אלא דברי תימה - וכי עבודה בזמן הזה מנין, אמר לו הרי הוא אומר עבודת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת, **עשו אכילת תרומה בגבולין כעבודת ביהמ"ק**", הרי דאכילה היא עבודה, ומעתה מובנת טענת ב"ש שלמדו מעבודה לאכילה. ואילו ב"ה סוברים שאכילה אינה עבודה.

והנה בעל המאמר שם בפסחים דאכילת תרומה קרויה עבודה הוא ר' טרפון, ור' טרפון הלא הוא מתלמידי ב"ש כמבו' בברכות (י, ב). וא"ש לשיטתם. ואף שהגמ' שם בפסחים אומרת את הדברים אליבא דר' יהושע, והלא הוא מתלמיד ב"ה, י"ל דהנה בסוגיין מובאת שיטת ר"ע דאפילו לגוי מותר לאכול בכור בע"מ, וע"כ דלדידיה אין טעמם של ב"ה מלימוד מאכילת קדשים, שהרי לגוי אסור לאכול קדשים, ושוב י"ל שגם ב"ה מסכימים ליסוד דעת ב"ש שאכילה היא עבודה.

ונסיים בדברי רבי צדוק הכהן בכמה מספריו, שענין זה שאכילה נקראת עבודה, מורה על כך שאדם יכול לקדש את מעשיו הגשמיים להפכם לעבודת השם. על כן אכילת תרומה של כהנים נקראת עבודה. ומובא במסילת ישרים שעיקר עבודת האדם תכליתה להגיע למדרגת הקדושה, **כאשר המעשים הגשמיים הופכים להיות מקודשים וכעבודת ה'**.